

OPBOUW

WEEKBLAD TOT OPBOUW VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

uitgave van de gereformeerde persvereniging opbouw

W. Janse, Loosdrecht

De zonde van het teruggrijpen (1)

Ismaël en Jochanan (Jerem. 40-42)

„Goed is het, in stilheid te wachten op het heil des HEREN”. Dit woord van Jeremia uit de Klaagliederen verduidelijkt waar het bij de zonde van het teruggrijpen om gaat. Namelijk om de vraag of wij God God willen laten zijn, zijn handelen eerbiedigen, kunnen wachten op zijn leiding, zelfs als dat een wachten door zijn gericht heen is. Wachten op God – zo wezenlijk voor het christenzijn – gaat tegen onze zondige natuur in, prikkelt tot actie, tot een zelf de regie willen voeren, hetzij in de vorm van een revolutionair vooruitgrijpen (Opbouw, nov. 1986) hetzij in de vorm van een reactionair teruggrijpen. Voor die laatste zonde en haar vernietigende gevolgen waarschuwt de bijbel onder andere met de geschiedenis van Ismaël en Jochanan, oud-legeroversten van koning Zedekia.

De geschiedenis

Het jaar 586: anderhalve eeuw na het Tienstammenrijk is zojuist het Tweestammenrijk in ballingschap gevoerd. Jeremia, om zijn oproep tot vernedering onder Gods hand door Zedekia gevangen gezet, is met een schamele rest Judeeërs achtergebleven. Nebukadnezar heeft Gedalja over hen aangesteld, een man die net als zijn vader Achikam voor het woord van Jeremia gebogen heeft. Een man die nu gezegend wordt: vriend en vijand vertrouwen hem, zelfs de gevluchte legeroversten keren terug en laten zich overreden in Juda te blijven en de koning van Babel loyaal te zijn. Op één legeroverste na, Ismaël, die zich door de op gebiedsuitbreiding beluste koning Balis van Ammon heeft laten overhalen Gedalja uit de weg te ruimen. Door Gedalja aan tafel genodigd, schendt Ismaël het gastrecht, vermoordt Gedalja met zijn hofhouding en zijn chalidese lijfwacht. Een stoet van 80 rouwende bedevaartgangers op doortocht naar de tempelruïnes in Jeruzalem valt een dag later door zijn moordenaarshand: wenend trekt Ismaël de pelgrims tegemoet, lokt hen onder de nodiging dat Gedalja hen ontvangen wil de stad binnen

en slacht hen af. De rest van het volk in arrest houdend trekt Ismaël zich daarop terug naar zijn steunpunt Ammon, maar Jochanan zet de achtervolging in, bevrijdt het volk – en Ismaël ontkomt.

Bevreesd voor represailles van Nebukadnezar wegens de moord op Gedalja en diens babylonische lijfwacht durven Jochanan en het volk het echter niet aan in Juda te blijven. Tegen het bevel van de HERE en zijn profeet in vluchten ook zij, naar Egypte. Aldus, in het kort, Jeremia 40-42.

De belofte geclaimd als recht

Deze hoofdstukken lijken Ismaël te willen tekenen als de terrorist, zijn schurkerij nog onderstrepd door de vermelding van de massamoord op de tempelgangers. Maar Baruch, de schrijver ervan, is niet geïnteresseerd in politieke ontwikkelingen op zichzelf of in het schurkachtige van Ismaël als zodanig. Hem gaat het om de religieuze doorlichting van de dingen. De rode draad loopt daar waar men buigt voor het oordeelswoord van God of niet. En dan is er met Ismaël meer aan de hand dan het feit dat hij zich door Balis laat inpakken en mak-

Inhoud

- 229 Drs W. Janse,
De zonde van het
teruggrijpen (1)
- 230 Drs A. van der Dussen,
Calvijn in Afrika?! (4)
- 231 Ds G. v. d. Brink,
Pastorale Notities
- 232 D. W. L. Milo,
Afscheid
- 233 Mr. J. Meulink,
Boekbesprekingen

kelijk bloed kan zien. Baruch noemt hem in 41:1 „een man van koninklijke bloede”. Ismaël stamt uit het huis van David, is de laatste van de David-dynastie. Jojakim en Jojakim zijn weggevoerd, Zedekia weggesleept, diens zonen voor zijn ogen afgemaakt – maar zal nu Gedalja, zo’n man die met Jeremia gelooft dat God het huis van David verworpen heeft om zijn zonden, hier namens Babylon de lakens uitdelen? Is dit het einde van Davids huis? En Gods belofte dan, de troon die voor altijd vast zou staan? Ismaël gaat hier de eer en het volk van David redden. Alles wat hem aan de verrader Gedalja en zijn Jeremia-politiek herinnert wordt uit de weg geruimd, zelfs pelgrims die op Gedalja’s hand zijn en om Davids huis niet geven. Dan vloeie het verradersbloed terwille van de goede zaak.

Hier blijkt hoezeer een beroep op de bijbel kan ingaan tegen de God van de bijbel. Zeker, de HERE had David beloofd: altijd zal iemand van je nakomelingen op je troon zitten, en hij zal Mij tot een zoon zijn. Maar was Israël, was een Achaz, een Manasse God tot een zoon geweest? Een be-

roep op de belofte, nog wel gevoed door een hoogmoedig nationalisme, wordt dan een teruggrijpen naar een *verspeelde* belofte, een claimen van de belofte als een recht, een God wel maar jezelf niet aan zijn Woord houden. Wie zo Gods Woord en Gods leiding doodzwijgt, krijgt te maken met een God die zwijgt. De gevolgen zijn vernietigend. Gedalja komt om, zijn staf en lijfwacht, pelgrims, de wederopbouw wordt in bloed gesmoord, de verhouding met Babel is kapot, de „rest” die een rustig bestaan had kunnen hebben vlucht naar Egypte. Dan lokt de ene zonde van het teruggrijpen de andere uit. Dan negeert ook Jochanan het woord van Jeremia om van Jaweh – Hij die is – bescherming te verwachten en langs de belofte heen grijpt hij terug achter Israëls geschiedenis, naar... Egypte. Dan is Israël terug bij af: bij Ur der Chaldeëen waaruit Abram ooit werd weggeroepen, daar is het nu weer; bij Egypte, het slavenverblijf waaruit de HERE hen bevrijd had, daarheen vlucht wat overbleef, weg uit het beloofde land.

God vervult zijn beloften wel, maar door het nulpunt van gericht en bekering heen, als de menselijke mogelijkheden zijn uitgeput. Straks komt de Koning uit het huis van David, uit Egypte. Opdat vervuld zou worden: uit Egypte heb Ik mijn Zoon geroepen. Ik.

Het zwijgen van God

Jeremia 40-42 leert, dat er een moment kan aanbreken, ook in een seculariserende Nederlandse kerk en samenleving, waarop de HERE zegt: Kunnen jullie het zonder Mij? Dan zullen jullie het zonder Mij. Waar christenen hovaardig teruggrijpen naar Gods beloften, waar een christelijke samenleving teruggrijpt achter de belofte (IK ben uw God) om zelf welzijn en welvaart veilig te stellen, waar gepraat wordt over God maar niet gerekend wordt met God, daar kan de HERE het zwijgen er toe doen. Leven wij in zo'n tijd van Godsverduistering? Dan is het vandaag niet de tijd voor de grote dingen (45:5) maar voor het oog van de naald (Mt. 19:24). „Goed is het in stilheid te wachten op het heil des HEREN... misschien is er hoop... want niet voor eeuwig verstoot de Here...” Klaagl. 3:25 vv.

A. van der Dussen, Haarlem

Calvijn in Afrika?! (4)

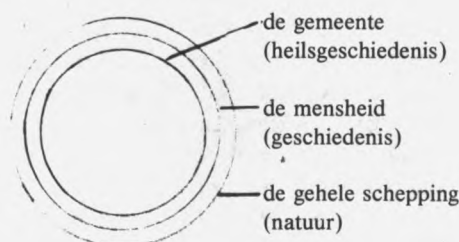
Impressies van een maand lesgeven in Bangui

„Overigens moet worden opgemerkt dat de Geest van God op verschillende manieren werkt. Er is een algemene werking van de Geest, waardoor alle schepselen in stand gehouden worden en zich bewegen. Verder zijn er ook in de mensen de meest uiteenlopende werkingen van de Geest. Hier echter is sprake van de heiliging, die de Here aan zijn uitverkorenen schenkt wanneer Hij hen als zijn kinderen aanneemt.”

Johannes Calvijn, Commentaar op Rom. 8:14

Drie cirkels

In deze wat zijdelingse opmerking vinden wij een schets aangegeven van een leer van de Heilige Geest, die diens werkterrein niet beperkt acht tot de harten van de gelovigen, maar zich ziet uitstrekken tot heel de mensheid, ja zelfs tot heel de kosmos. Het beeld van drie concentrische cirkels kan dit illustreren. De buitenste, meest wijde cirkel is dan een aanduiding van de schepping met al wat erin leeft en beweegt. De middelste cirkel geeft het beperktere bereik aan van de mensheid als deel van de schepping. De binnenste en kleinste cirkel tenslotte is de kring van Christus' uitverkoren gemeente.

Deze driedeling komt niet uit de lucht vallen; Calvijn hanteert haar ook als het gaat om Gods leiding en bestuur van alle dingen, zijn voorzienigheid dus. In de eerste plaats heeft Gods voorzienigheid betrekking op de buitenste cirkel, die van de gehele schepping. „Aan wolken, lucht en winden wijst Hij spoor en loop en baan.” (Liedboek gezang 427:1) „Worden niet twee mussen te koop aangeboden voor een duit? En niet één daarvan zal ter aarde vallen zonder uw Vader.” (Matt. 10:29). Je zou dit ook Gods voorzienigheid in de *natuur* kunnen noemen. In de tweede plaats bestuurt God ook de mensheid en het menselijk leven, zowel in de wereldhistorische als in de persoonlijke verhoudingen. „De Allerhoogste heeft macht over het koningschap der mensen en geeft dat aan wie Hij wil.” (Daniël 4:17) „Het hart des mensen overdenkt zijn weg, maar de Here bestiert zijn gang.” (Spreuken 16:9) Dit is de tweede cirkel, die we ook met het woord ge-

schiedenis kunnen aanduiden. Tenslotte en heel in het bijzonder is Gods voorzienigheid gericht op het heil van zijn kinderen. „Wij weten nu, dat God alle dingen doet medewerken ten goede voor hen, die God liefhebben, die volgens zijn voornemen geroepen zijn.” (Rom. 8:28) Dit is de binnenste cirkel, die van de gemeente, ofwel het bereik van de *heilsgeschiedenis*.

Omdat Calvijn de Geest ziet als God in actie, zonder welke er noch van de schepping noch van de verlossing iets gerealiseerd wordt, spreekt het voor hem vanzelf dat de leer van de Heilige Geest dezelfde driedeling kent als de leer van de voorzienigheid. De Geest is niet alleen de motor van de heilsgeschiedenis, maar Hij is ook actief op het veld van de geschiedenis en in het krachtenspel van de natuur!

De studenten in Bangui hebben het als een verrassing ervaren om de leer van de Heilige Geest zo breed te zien uitwaaiëren. Zoals mijn voorgangers Van der Toorn, De Jong en Westerkamp in OPBOUW al schreven: ze zijn opgegroeid bij een piëtistische traditie, die voor het geestelijk leven alle aandacht heeft, maar alles wat behoort tot het 'wereldlijk' leven onderbelicht laat. Om nu van Calvijn te horen dat Gods Geest niet alleen bemoeienis heeft met de wedergeboorte maar óók met de wetenschap; dat Hij zich niet alleen laat aantreffen in de evangelieprediking maar ook in de cultuur – dat was voor hen een belangrijke ontdekking, die ze met grote interesse aan de bijbel toetsten.

Ik wil daar nu nader op ingaan en volg daarbij de richting van buiten naar binnen. Eerst dus iets over de Geest en de natuur; dan de gedachten van Calvijn over de Geest en de menselijke geschiedenis; tenslotte het werk van Gods Geest in de heilsgeschiedenis.

De Geest en de natuur

De bijbeltekst waar Calvijn zich voor wat betreft de buitenste cirkel vooral op beroept, is in het vorige artikel al genoemd: psalm 104:30. „Zendt Gij uw Geest uit, zij worden geschapen en Gij

vernieuwt het gelaat van de aardbodem." Men kan deze tekst in het verlengde lezen van het scheppingsbericht in Gen. 1:2. Gods vorming van de kosmos uit de oer-chaos begon met de uitzending van de Geest over de wateren. In psalm 104 wordt dit scheppingswerk van de Geest als voortgezet gezien in Gods onderhouding van de natuur. De vernieuwing van het gelaat van de aardbodem, dat is de kleurverandering die de aarde ondergaat in het lenteseizoen, als de kaalheid van de winter plaats maakt voor de uitbarsting van fris groen. In Afrikaanse begrippen: als het uitgedroogde land opleeft na de eerste stortbuien van het regenseizoen. Zo kon ik aanschouwelijk onderwijs geven vanuit de collegezaal met z'n prachtige uitzicht (twee hoog) over het groen van de talrijke bomen en struiken in de omgeving: ziedaar de Geest van God!

Nu was het in dit verband onontkoombaar om te spreken over het animisme, de in Afrika nog altijd wijd verbreide opvatting dat de natuur door geesten beziel is. Komt Calvijn, als hij zo'n nauw verband legt tussen schepping en Geest, niet angstig dicht bij de uitermate heidense visie dat de schepping als zodanig een manifestatie is van het heilige? Enkele studenten waren inderdaad beducht voor een pantheïstische tendens in dit gedeelte van Calvijns theologie. Ik kon hen wijzen op een belangrijke passage in de Institutie. In boek I, hoofdstuk 5, paragraaf 5 oefent hij nl. kritiek op de Romeinse dichter Vergilius, volgens wie de mensen en dieren beziel zijn met een deel van de goddelijke geest. Vgl. zijn felle afwijzing van de leer van Servet, die beweert dat „dezelfde geest naar het wezen in ons en zelfs in hout en steen een deel van God is." (Inst. I, 13, 22) Volgens Calvijn blijft er altijd afstand tussen Gods Geest en de schepping, zo, dat Hij nooit in de schepping opgaat of er ook maar in woont. Hij werkt wel levenwekkend op de schepping in, maar het schepsel zelf is nooit uitvloeisel of manifestatie van Hem.

Sekularisatie en sakralisering

Je zou kunnen zeggen dat Calvijn in zijn leer over het werk van de Heilige Geest in de schepping tussen de klippen van *sekularisatie* en *sakralisering* door zeilt. Enerzijds komt hij, gehoorzaam luisterend naar psalm 104, op voor de afhankelijkheid van de schepping van Gods levenwekkende Geest. De in onze tijd in ons deel van de wereld zo oppermachtige sekularisatie, die steeds meer mensen doet geloven dat de wereld een gesloten systeem is dat, mits verstandig geëxploiteerd, ons ons dagelijks brood garandeert zonder dat daarvoor gebeden of gedankt hoeft te worden, is ook in dit opzicht de doods-vijand van het leven door de Geest. Ook als het om de onderhouding van het natuurlijke leven gaat, leven wij op de

adem (!) van Gods stem (Liedboek psalm 103:5). De praktische vroomheid die wij in Bangui opmerkten is daarvan doordrongen en is voor ons westerlingen dan ook voorbeeldig. Wat wist men zich voor goede oogsten afhankelijk van de leven-scheppende God en wat werd er eerbiedig gedankt als er regen viel. Inderdaad – God heeft evenveel bemoeienis met de natuur als met ons geestelijk leven. Anderzijds heeft Calvijn, eveneens geheel bijbels, geen voet gegeven aan sakralisering van de natuur (sakraal = heilig). Al is het de Geest die door zijn kracht alles in stand houdt, het geschapene blijft tegenóver God staan en ligt niet in zijn verlengde. Dat betekent, dat wij het geschapene niet hoeven te ontzien als iets heiligs, dat niet om beheer maar om verering zou vragen. Voor ons westerlingen mag dit gesneden koek zijn (althoewel bewegingen als de Duitse 'Grünen' hun strijd voor een gezond leefmilieu soms motiveren vanuit een diep heidense natuur-mystiek), voor Afrika is dit betrek-

kelijk nieuw. Een van de studenten herkende de sakralisering van het geschapene als een van de barrières op de weg naar broodnodige ontwikkeling – hij kwam zelf uit een animistische familie. Het besef, dat de Heilige Geest wel op de schepping inwerkt maar er niet in woont, werkte voor hem bevrijdend: dan mogen we er ook tegenaan als het gaat om de exploitatie van bossen en mineralen! Dat ook daaraan weer levensgrote problemen verbonden zijn, stond niet alle studenten helder voor ogen. De meeste (niet allemaal!) worden zo bezig gehouden door de vraag, hoe de achterstand in ontwikkeling op het Westen kan worden ingelopen, dat ons geworstel met milieuvervuiling voor hen nog slechts een theoretisch probleem is. Dat ook zij er mee te maken zullen krijgen en reeds hebben, staat vast. Maar dat is echt een ander verhaal dan de leer van de Heilige Geest.

En dáárover moet het de volgende week verder gaan!

G. v. d. Brink, Rotterdam

Pastorale Notities

„Gedenk uw voorgangeren (1)

Een paar dagen voor haar dood vertelde ze me de geschiedenis van haar trouwtekst. Ze zei: „U kunt ervan lezen in GEDENKT UW VOORGANGEREN, gedenkboek bij de dood van prof. K. Schilder, blz. 59”.

Het was in het oorlogsjaar 1944. Ze woonde toen op de boerderij van haar a.s. schoonvader G. Steinmann te Kethel. Prof. Schilder was daar toen ondergedoken. Het was de week van zijn schorsing als professor en emeritus-dominee.

Na het avondeten zat ieder een fles melk te rollen onder de kousevoeten. Zo ook „Oom Gerrit Leydekker” (Schilders onderduiknaam). Na het karwei kwam zijn vaste vraag: „Wie gaat vanavond de hond uitlaten?” Het was de beurt van Annie Steketee. Dwalend langs een donker weggetje maakte de geplaagde professor de jonge vrouw deelgenoot van zijn verdriet. Dat hij geschorst werd als professor was heel erg, maar dat hij geen emeritus-dominee meer mocht zijn was nog veel bitterder.

Daarna was het Annie's beurt om te vertellen wat haar bezig hield. Ze zou zo graag trouwen als de oorlog voorbij was. Maar het gaf zo'n schuldgevoel, als zij – zo jong nog (21 jaar) – gelukkig werd, terwijl er zoveel leed was in de wereld.

„Kind”, zei Oom Gerrit – „ik wil niet eens weten hoe oud je bent. Als de Here het geeft, pak het dan!” Direkt daarop had ze haar vraag

klaar: „Gijs en ik zouden zo graag willen dat U ons trouwde, Oom Gerrit”. Dat is Schilders eerste preekverzoek geworden ten tijde van zijn schorsing. Wat zal hij er blij mee geweest zijn!

De 16e aug. 1945 was het de blijde dag. Maar o wat bracht Oom Gerrit een moeilijke trouwpreek. Niet moeilijk om te begrijpen, maar moeilijk om te doen. Het was het woord van 1 Kor. 7:29: „Dit bedoel ik: laten zij die een vrouw hebben, zijn als zonder vrouw... enz.” Dat is het begin geworden van een levenslange worsteling om lief te hebben en los te laten. Nog nooit heb ik meegemaakt dat iemand op haar sterfbed nog zo intens bezig was met de opdracht van de trouwpreek.

Maar wat bij mensen onmogelijk was, bleek mogelijk bij God. De liefde tot de Here Jezus deed het, door de Heilige Geest. Zolang ze nog in het lichaam haar verblijf hield, was ze wel heerlijk dicht bij kinderen en kleinkinderen, maar ver van de Here in den vreemde (2 Kor. 5). Nu ze deze tabernakel verliet, kwam ze bij de Here thuis! Op haar graf hebben we de trouwpreek van Oom Gerrit tot een afsluiting gebracht met het versje, waarmee hij zijn boek „Wat is de hemel?” sloot (hij had het 'geleend' van Guido Gezelle):

*Op aarde was
als ijdel glas
uw blijdschap licht te schenden.
Maar eenmaal kan
de vreugde van
de bruiloft nimmer enden.*

Gedenkt uw voorgangeren tot op uw sterfbed.

Want ze hebben u het Woord Gods gesproken.

Afscheid

Kent u van Leonard Huizinga ook het schone boekje 'Het Wilhelmus'? U moet het kennen, als u liefde tot uw vaderland hebt. En zeker wanneer u ambivalente liefde tot uw vaderland hebt.

Het boekje speelt in de eerste wereldoorlog. De verteller is in dienst van het Franse Vreemdelingenlegioen geweest en moet dus de Nederlandse nationaliteit hebben verloren. Maar dan speelt zijn heimwee naar de lage landen zo op, dat hij zich naar Nederland inscheept. In volle zee duikt een Duitse onderzeeër op; een officier komt aan boord, eist inzage van aller papieren en controleert aller nationaliteiten. Wel haastig, want zijn blik zoekt de horizon af, naar een geallieerd schip of vliegtuig. De schrijver maakt niet de indruk een echte Nederlander te zijn en de officier, revolver in de hand, dwingt hem het volkslied te zingen.

Dan zingt de verteller het Wilhelmus, om zijn geveinsde nationaliteit te bewijzen. En allen vallen hem bij en zingen mee, het eerste, het tweede couplet en de rest. De Duitse officier breekt het zweet uit, want nu is hij het vastgehouden slachtoffer, dat zo snel mogelijk weer wil onderduiken. Maar de passagiers en schepelingen zingen uitbundig hun nationale hymne, zich zeer bewust van hun vaderlandsliefde.

Zo bereikt Huizinga het vaderland. Hij kust de bodem, ontmoet het Nederlandse karakter en vertrekt, zo spoedig hij kan. Latere emigranten zeiden: liever Heimwee dan Holland.

Goed, dat is natuurlijk overdreven. Maar de overdrijving is de stemverheffing des schrijvers, heeft iemand gezegd. En het boekje tekent duidelijk het ambivalente, het tweeslachtige gevoel van afscheid en wederkeer. Elf jaar geleden zeiden onze vrienden: hoe kun je je eigen land verlaten, om in de verre eenzaamheid te gaan wonen? Dit jaar zeiden onze vrienden, voorzover nog in leven: hoe kun je bonny old Scotland verlaten, om in deze woestijnstad te komen wonen? Zelfs zei iemand: dat kun je niet maken om met hangende pootjes terug te komen. Nu, die pootjes zagen wij niet hangen. We hebben tien verrukkelijke jaren in een vakantieland geleefd, maar er zijn redenen om dit offer te brengen.

Offer is misschien te sterk en zeker niet wellevend gezegd. Maar vandaag – nu de meeste mensen kiezen voor wat ze het leukste vinden zonder te bedenken of dit ook wijs is – maakt het een gekke indruk: afscheid te nemen van een land, waarheen ieder wel eens met vakantie zou willen gaan. Daar moeten vele en goede en weldoordachte redenen toe zijn.

Het hoeft geen betoog dat die redenen er zijn. We gaan ze niet uitmeten, want ze zijn te persoonlijk, te talrijk en te zeer uiteenlopend. Maar enkele dingen springen naar voren. De gemiddelde bevolkingsdichtheid in de provincie Argyll (Schotse Hooglanden) is 9 per vierkante kilometer; die dichtheid bedraagt voor Nederland dooreengenoemen 423/KM². De naaste ziekenhuizen zijn daar 40 kilometer ver, en wel vijf ziekenhuizen anno 1850 binnen 1 klein stadje – hier liggen drie goed bemande ziekenhuizen op 20 minuten afstand. Voor iets ernstigs moet je naar Glasgow of Edinburgh, beide ongeveer 2 uur rijden. Hier is die afstand te verwaarlozen. Huis-houdelijke hulp of een tuinman zijn daar vrijwel niet te krijgen – hier worden ze aangeboden. Ons huis ginds had (laat het onder ons blijven) tien tot elf kamers en een immense tuin – in dit land zijn huizen beschikbaar met passende leefruimte en een bewerkbare tuin.

Bovendien. Veel mensen hebben de gewoonte met de jaren ouder te worden en daarbij tempo of werkkraft of andere vermogens te zien devalueren. Rekening houdend met dit gegeven leek het ons wijs, onze vakantie zo tijdig te beëindigen, dat we zelf die beslissing nog konden nemen – zonder daartoe door kinderen, vrienden of rechter aangespoord te worden.

Het voorgaande maakt duidelijk, dat we niet met vliegend vaandel en slaande trom afscheid hebben genomen. Eens een Schot, altijd een Schot, is daar een spreekwijze. De zuivere lucht, die altijd volop beschikbaar is; het pure water dat je uit elke bergbeek durft te drinken; de vriendelijkheid, waarmee iedereen iedereen ontmoet en voorthelpt; de eeuwenoude cultuur die het Schotse volk stempelt; de onzegbaar schone zonsondergang boven de eilanden; de aanblik van eeuwige heuvels en bergen, van steeds wisselende zonnestralen en lichtval, de regenboog die zo vertrouwd is, de regen die 's nachts aan je venster zingt, de bloeiende rhodo's en azalea's, de gouden regens, daffodils en bluebells, die talloos langs de wegen mooi staan te wezen, de wegbermen vol met de allermooiste bloemen en "onkruiden".... Salomo zag er zo mooi niet uit, zegt het Evangelie.

Zet daar ons eigen land tegenover. Al-

leen al de naam „onkruid” lijkt me Godslasterlijk. Een naam die gebruikt werd voor talloze planten, die categorisch zijn geweest en uitgeroeid – en die nu categorisch worden opgezocht, beschermd en vertroeteld. Denk aan de nadrukkelijke milieu-bescherming die nodig is geworden in een minilandje met miljoenen auto's en honderdduizenden fabrieken. Hier is geen regen meer – maar zure regen. Hier is geen frisse lucht meer – maar gaslucht, of fabriekslucht, of uitlaatgassen, of mestlucht, of kerklucht.

Ja, die kerklucht in den vreemde. Aangesloten als gastleden bij de enige plaatselijke kerk – de Church of Scotland, vergelijkbaar met de Nederlands Hervormde Kerk alhier – vroeg men ons soms uit de Opbouw-kring: schei eens uit met culturele artikelen, vertel liever eens iets over het kerkelijk leven in Schotland. Dat zou dan – als wij ons vrijgemaakte christendom kennen – een vergelijking moeten worden, waarbij alle buitenlandse elementen samen niet zouden opwegen tegen de kwaliteiten van ons eigen kerkelijk bezit. Ons dus niet gezien, want a) daar zit niets opbouwends in; b) het gaat om niet-vergelijkbare grootheden; terwijl c) de waarheid moeilijk aanvaardbaar is.

Toch willen we iets vertellen van ons afscheid uit het kerkje van Dalmally. Zei onze predikant, ds Bill Hogg, na het amen van zijn preek: er zijn vandaag geen afkondigingen, maar we gaan ons nu richten tot de familie Milo, die ons deze week verlaat. Volgde een speciaal preekje met waardering en dank voor wat we daar in 10 jaren voor de gemeenschap hadden mogen doen, inclusief 10 jaren gratis organistendiensten. Namens kerkeraad en gemeente bood ds Hogg ons een „little coffin” aan, dat hij zo maar onder zijn kathedraal vandaan goocheelde. Het zag er uit als een black box en we plaatsten het voorzichtig (je kunt nooit weten, in de buurt van Noord-Ierland) naast ons. Durfden niet meer te zeggen dan: thank you very much indeed, en dat was dat.

Pas toen we slotgebed, de slotzang en de zegen hadden gehad, was – naar de calvinistische inzichten van uw schrijver – de tijd voor particuliere zaken aangebroken. In plaats van een naspel te leveren trad ik dus naar voren en vroeg: mag ik dan nu een persoonlijk woord van dank en afscheid spreken? Dat mocht, en daar moet ik ongeveer het volgende hebben gezegd.

„Uw dankbaarheid verbaast ons. Wij dachten dat de dank aan onze kant mocht zijn: voor het feit dat u ons zo broederlijk opnam in uw samenkomsten en dorpsgemeenschap. Uw zang bemoedigde mij, zoals ik probeerde uw

lofzangen aan te moedigen. St. Augustinus – ik vergis me, ik bedoel Augustinus – heeft eens gezegd: goed zingen is twee maal bidden. Welnu, u zingt goed, als alle Kelten. Bijna zo goed (ik zag een echtpaar uit Wales, dat ons jaarlijks bezoekt) bijna zo goed als de Kelten uit Wales.

„Psalm 22 zegt dat de Almachtige troont op de lofzangen van Israël, zijn volk. Is dat niet geweldig? U acht zich Israël, u stamt van de zonen van Jacob. Het betekent dat wanneer u zingt en uw organist speelt, wij samen de troon bouwen, waarop onze Heer ons regeert van hier tot in eeuwigheid. Zo dienen wij de Heer en Hij wil er van gediend zijn.

„Een leven van dienst aan de Heere is

een gelukkig leven. Vertel dat eens aan uw burens, uw vrienden, die we hier nooit zien. Ze missen zo veel, ze missen de essentie van hun leven: de Heere te prijzen in woord en daad.

„En tenslotte hartelijk dank voor dit tastbare bewijs van uw genegenheid, dat een ereplaats in ons huis krijgt.” (De inhoud van de coffin bleek en fraaie kristallen bokaal te zijn, met de Schotse distel in de rand gegraveerd.)

Welbedankt, zei de dominé, en wil je ons nu maar „play out”? Dat play-out is het postlude, tijdens hetwelk de gemeente de kerk verlaat om de predikant de hand te drukken. In het Nederlands kan de play-out het best vertaald worden met: muzikale uitsmijter.

J. Meulink, Enschede

Boekbespreking

„Met het oog op de gemeente”.
Populair-theologische bijdragen.
Dr. A. N. Hendriks. 137 blz.,
f24,50.
Uitg. AcaMedia Haarlem.

De onlangs tot praeses van de gen. synode der vrijgem.geref.kerken gekozen dr. Hendriks publiceert in „Met het oog op de gemeente” een aantal artikelen, die al eerder in De Reformatie en in Dienst verschenen waren.

In dit boek worden de volgende actuele thema's behandeld:

1. Geloofszekerheid en de vruchten van de Heilige Geest. 2. Bevindelijke prediking? 3. Christus en de Geest. 4. Pastoraat en Pneumatologie. Dit artikel was nog niet eerder gepubliceerd. 5. Het ambt en de positie van de diaken in de gemeente van Christus. 6. Catechese en gemeente. 7. Liturgie en dagelijks leven. 8. Het koninkrijk van God en de kerk.

Niet elk gemeentelid zal het gemakkelijke kost vinden, zo merkt ds. Hendriks terecht op. Hij hoopt echter, dat de geïnteresseerde lezer met deze bijdragen uit de voeten kan. Zelf geen theoloog zijnde was mijn conclusie, dat dit boek, zij het met enige inspanning, door een niet-theoloog wel te volgen is. Wie zich deze moeite getroost, zal daar zeker geen spijt van hebben.

In het artikel „Geloofszekerheid en de vruchten van de Heilige Geest” wordt o.m. de vraag behandeld of de zekerheid niet verankerd ligt in Gods vaste beloften en of elke aandacht voor de vruchten van de Geest niet leidt tot een berzwakking van het reformatorische sola fide, door het geloof alleen.

De schrijver gaat diep op deze vraag in,

waarbij hij veel aandacht schenkt aan Calvijn, de Dordtse Leerregels, Gomarus, Brakel, Kuiper en anderen.

Terecht signaleert hij, dat bij Vader Brakel een afbuiging is te merken van het onderwijs van Calvijn en het spreken van de Dordtse Leerregels. Bij Brakel nemen de kenmerken op het punt van de zekerheid van het geloof een beslissende plaats in. Bij Brakel zien wij een ontwikkeling, die tenslotte de Nadere Reformatie al meer is gaan stempelen: de aandacht voor de kenmerken, voor de bekeerde mens met zijn gestalten en ongestalten.

Hendriks wijst erop, dat antw. 86 van de Catechismus wel zegt, dat wij ook goede werken moeten doen om zelf uit de vruchten zeker te zijn van ons geloof, maar antw. 86 handelt niet over de vraag, hoe wij tot uiteindelijke zekerheid komen. Antw. 86 handelt over het leven van de dankbaarheid. Het opmerken van het werk van de Geest versterkt en bevestigt in ons wat wij al wisten. Het vertrouwen in Gods beloften wordt zo gesterkt door het opmerken van de vruchten van de H. Geest.

Een leerzaam artikel. Toch wil ik er een kritische opmerking bij plaatsen. Dr. Hendriks schrijft dat het moeilijk te achterhalen is hoe de opstellers van de Catechismus de zin in antwoord 86 precies bedoeld hebben. Ik kan de juistheid van deze opmerking niet beoordelen. Wel is waar, dat het Schatboek van Ursinus ons hier niet veel verder brengt.

Dr. Hendriks vindt de mening van de opstellers ook niet beslissend, want wij moeten de Catechismus als belijdenis-geschrift niet lezen vanuit de bedoeling van de opstellers maar in het licht van de Schrift.

Dat lijkt aannemelijk, immers wij belijden toch wat de Schrift zegt.

Maar wij hebben toch geen kerkelijk geijkte exegese? Is deze methode niet te subjectivistisch?

Naar mijn opvatting moeten wij beginnen met de historische interpretatie.

Aan de woorden van de belijdenis moeten we geen andere uitleg geven dan de kerk er zelf blijkens historisch onderzoek in geleerd heeft.

In het artikel „Bevindelijke prediking?” wordt o.m. ingegaan op de verschillen, die hier liggen met de chr. gereformeerden.

Ook voor de ned. gereformeerden van groot belang, omdat tussen de chr. gereformeerden en ons dezelfde problemen liggen.

Bijzonder interessant is het artikel „Het ambt en de positie van de diaken in de gemeente van Christus”. Hendriks gaat daarbij ook in op wat prof. J. van Bruggen schreef in „Ambten in de apostolische kerk”.

Volgens v. Bruggen heeft het gereformeerde kerkrecht wat betreft het functioneren van de diaken het bijbels spoor verlaten. Doordat de diaken een plaats heeft in de kerkeraad is er in de vrijgem. gereformeerde kerken geen ruimte voor de diakones, de vrouwelijke diaken.

Van Bruggen vindt dit een te betreuren ontwikkeling. Hij wil de diaken van vandaag weer terugbrengen naar de plaats die hij vroeger innam: tussen de vele helpers en helpsters.

Hendriks bestrijdt deze visie. Hij kiest voor de positie van de diaken, zoals de Kerkorde deze aangeeft. De vrouwelijke diaken wijst hij daarom af. Het valt me op, dat ook hij zo gemakkelijk heenstapt over het feit, dat er in de Schrift wel sprake is van vrouwelijke diakenen. Zo noemt bv. Paulus Febe diakonos. Zoals veel anderen maakt hij zich er vanaf met de opmerking, dat diakonos ook wel dienaar kan betekenen. Dan is het toch minstens nodig duidelijk te maken, waarom we bij Febe diakonos door dienaar vertalen en op andere plaatsen door diaken.

Het is trouwens interessant wanneer men met betrekking tot de vrouwelijke diaken de geschriften van prof. v. Bruggen, dr. Hendriks en ds. C. den Boer naast elkaar legt. Jammer, dat de opvatting van de laatste niet besproken wordt. Alle drie schrijvers hebben hun eigen argumentatie om de vrouwelijke diakenen min of meer af te wijzen. De vraag rijst dan wel in hoever men nu onbevooroordeeld de Schrift leest.

Ook het laatste artikel behandelt een interessant onderwerp. „Het koninkrijk van God en de Kerk.” Reeds op het Amersfoorts Congres in 1948 was dit een heet hangijzer. Ik heb niet de indruk, dat men sindsdien veel verder is gekomen.

Op dat congres sprak prof. Greydanus over „Kerk en Koninkrijk Gods.”

Dr. Hendriks meent dat Greydanus zich te weinig rekenschap geeft van de vraag: wat moeten wij aan met de vruchten van het werk van de Heilige Geest, die ook buiten de kerk gevonden worden? Wat betekent het voor onze christelijke actie, dat er burgers van het rijk blijken te zijn, die zich niet tot de

kerk laten vergaderen, maar in wier leven toch de gerechtigheid van het koninkrijk zichtbaar wordt?

Greydanus ging daar inderdaad niet diep op in. Mijn indruk was, dat hij daar opzettelijk niet verder op inging wegens de spanning, die op dat congres al voelbaar was. Terecht, want op dit congres tekende zich al de tegenstelling af, die later zou leiden tot een breuk in de vrijgem. geref. kerken. Greydanus was ook in die tijd een wijs en voorzichtig mens.

Ik hoop, dat velen dit gechrift van dr Hendriks ter hand nemen.

Het is echt de moeite waard.

M. de Jonge, Voorburg

Boekbespreking

Ds P. J. C. Stolp – *Als de dood vroeg komt*
Uitgave Kok, Kampen – 103 blz., f15,90

Het lijkt een hachelijke zaak een bespreking van dit boek, dat handelt over *omgaan met ernstig zieke kinderen*, ter hand te nemen als je geen pastor of psycholoog bent. Je kunt je dan niet zonder bezwaar op hun specifieke vakterrein bewegen. Als je dan bovendien een ziekenhuis nauwelijks kent, weegt dat bezwaar dubbel.

De schrijver neemt al deze bezwaren weg door op een vlotte, boeiende manier zijn taak te illustreren aan de hand van vele ervaringen. Hij is namelijk als ziekenhuispredikant verbonden aan het Academisch Ziekenhuis Groningen. En hij kan vertellen!

Je wordt door dit boek geboeid, althans zo ging het mij. De dood is verschrikkelijk, maar hij spreekt daarover en over de belevingswereld van het dood-zieke kind op een bijna ontspannen manier. Het is de moeite waard om daar kennis van te nemen en zo in contact met de jonge patiëntjes te komen.

Naar hen luisteren, telkens weer luisteren, zegt ds Stolp. Maar dan ook proberen te ontdekken wat het kind bedoelt. Het spreekt je namelijk aan *in zijn taal*, die voor jou wel eens vreemd kan zijn. Want het kind gebruikt veelal een *beeldtaal*: een verhaal, een tekening. En je moet trachten dóór te krijgen wat het er mee bedoelt.

Zo bijv. de jongen, die kanker had en ernstig aan toe was. Telkens zei hij tegen zijn moeder dat ze vermageren moest. De moeder begreep het en ze deed haar best. De buik van het kind

zette nl. op, werd steeds harder en zwaarder en hij wilde of kon niet rechtstreeks zeggen dat hij niet meer beter zou worden, tenzij zijn buik weer 'gewoon' werd.

Of dat meisje dat droomde, telkens weer, van een vlinder die door het open raam wegvloog: beeld van haar komende sterven. Zo geeft hij vele voorbeelden.

Nu ziet hij de taak van ziekenhuispredikant – zijn pastoraat – vooral daarin dat „de pastor ook het beeldende spel met kinderen (speelt): als het spel van een levende taal, waarin de transcendent werkelijkheid, die wij God noemen, in het hier en nu gestalte krijgt” (49).

Als je dit tot je laat doordringen, vraag je je wel af of dit nu het werk van een herder is. Pastoraat is toch juist ook in doodssituaties het Woord van de Levende God brengen? Voor kinderen op eenvoudige manier, wel met een verhaal (soms), maar ook en juist met werkelijkheden. En die zullen voor kinderen uit christelijke gezinnen eerder verstaanbaar zijn dan voor hen, die de HERE niet (niet meer) kennen. De schrijver verwerpt in feite dat verschil, hij brengt dat terug tot „verschil...in de naamgeving (van de beelden nl.), niet in de grondervaring” (24).

Het boek is helemaal doortrokken van die moderne geest.

En toch – laten we het lezen. Ziekte en dood zullen we vroeg of laat ontmoeten, daar kunnen ook onze kinderen bij betrokken zijn. We weten dan wat ze in een ziekenhuis zouden kunnen ervaren. Het is goed om daarmee bezig te zijn, ook als het je nog niet direct raakt. En dan is er veel in dit boek, dat oriënterend is. Veel ook, waardoor de Waarheid van de Schriften ons duidelijker en rijk voorkomt, vergeleken bij de armoede van 'theologische' aspecten. En het boek leent zich zo goed voor onderlinge gesprekken.

Kerknieuws

Ned. Geref. Kerk van Sliedrecht

Het scribaat berust thans bij: A. van 't Hof, Pontonniersweg 306, 3353 SG Papendrecht. Tel.: 078-410271.

Adreswijziging

Het adres van ds F. van Deursen luidt: Callunastraat 12, 8091 VT Wezep. Tel.: 05207-1835.

Ned. Geref. Kerk van Hardinxveld-Giessendam

Het scribaat berust bij: J. C. Nederveen, Dissel 20, 3371 HA Hardinxveld-Giessendam. Postbus 227, 3370 AE Hardinxveld-Giessendam. Tel.: 01846-12300.

Ned. Geref. Kerk Amsterdam-Centrum

Het scribaat berust bij: J. H. Mevius, Sommeldijkstraat 14, 1107 WE Amsterdam-Zuidoost. Tel.: 020-977214.

Ned. Geref. Kerk van Lelystad

Het scribaat van de Ned. Geref. Kerk/Chr. Geref. Kerk berust met ingang van 1 september a.s. bij de heer H. A. Bosch, Buitenplaats 141, 8212 AE, Lelystad, tel: 03200-49944.

Alle correspondentie zenden aan: Postbus 397, 8200 AJ Lelystad.

Ned. Geref. Kerk van Oostzaan

Alle postzendingen voor de kerk dienen gezonden te worden aan: Postbus 46, 1510 AA, Oostzaan.

Theologisch Studie Gezelschap

Het TSG is een groep van meest wat jongere predikanten; we komen ongeveer eens in de zes weken in Breukelen bij elkaar om samen na te denken over allerlei onderwerpen die met onze taak te maken hebben. We ervaren onze bijeenkomsten eigenlijk altijd als bemoedigend en stimulerend.

Daarom willen we ook nu weer, voor het begin van het nieuwe seizoen, andere collega's uitnodigen eens met ons mee te komen doen op één van de drie geplande data in het najaar: 14 september, 26 oktober en 30 november.

Voor de eerste keer staat er een preek van J. van Atten op het programma; voor de beide volgende bijeenkomsten staat het onderwerp nog niet vast.

We komen bijeen op maandagmorgen, om 10 uur, in de kerk in Breukelen. Nadere informatie bij J. C. Schaeffer, Apeldoorn, tel. 055-416737 of bij M. H. T. Biewenga, Zoetermeer, tel. 079-517928.

Jeugdweekend – Hoor je erbij?

De stichting Nederlands Gereformeerd Jeugdwerk organiseert dit jaar weer twee jeugdweekenden, beide van vrijdagavond tot zondagmiddag. Het eerste weekend hopen we te hebben in het 'l Abri-huis te Eck en Wiel, van 28 tot 30 augustus. Het tweede weekend zit nagenoeg volgeboekt.

Maar voor het weekend in Eck en Wiel kunnen we nog diverse mensen plaatsen. Wie zou er graag met anderen van gedachten wisselen over het bovengenoemde onderwerp? (Namelijk: Wat betekent het om bij een gemeente van Christus te horen?). Er is ook ruimschoots plaats voor ontspanning.

Opgave is mogelijk bij D. van der Molen, Socratesstraat 58, 7323 PG Apeldoorn, tel. 055-664609. Deelname kost f50,- en van wie mee wil, vragen we f10,- als voorschot. Giro 5180291 t.n.v. N.G.J.-weekend.

Theologische Studie Begeleiding

Aan alle eerstejaars theologie- en 'vooropleiding'-studenten.

Op 29 augustus aanstaande begint het nieuwe seizoen voor de Theologische Studie Begeleiding (TSB). Deze begeleiding is opgezet vanuit de Ned. Geref. Kerken en bedoeld voor studenten uit deze kerken, die aan verschillende fakulteiten en hogescholen theologie studeren. De bijeenkomsten worden gehouden in de theologische hogeschool van de Chr. Geref. Kerken, Wilhelminapark 4 in Apeldoorn.

De TSB beoogt:

- een aanvulling te geven op het studieprogramma
- de kontakten tussen de studenten en de kerken te bevorderen
- de kontakten tussen de studenten onderling te bevorderen.

Gedurende het cursusjaar zijn er 9 bijeenkomsten op zaterdagen, onder leiding van de predikanten H. de Jong, O. Mooiweer en H. Smit. De vergaderingen bestaan altijd uit twee gedeelten, nl. preekvoorstel van één van de studenten + bespreking en een lezing + bespreking. Een keer per jaar wordt een exegesedag gehouden; we buigen ons dan een zaterdag over een bijbelboek of -deel. In mei is er altijd het TSB-weekend. Naast de vaste onderdelen (preek en lezing) is er dan extra gelegenheid de onderlinge kontakten te verstevigen.

We beginnen dit seizoen, zoals gezegd, op 29 augustus. Dan worden ook zij verwacht die dit cursusjaar beginnen met de studie theologie of zich daarop voorbereiden via een 'vooropleiding'. Deelname aan de TSB is geen vrijblijvende zaak. Van elke Ned. Geref. student theologie wordt verwacht dat hij/zij actief deelneemt aan het TSB-werk. Je kunt je opgeven als TSB-deelnemer door te bellen of te schrijven naar de sekretaris van de TSB: Mark Janssens, Zevenhuizenseweg 48, 7322 HD Apeldoorn, tel. 055-660558. De deelname is kosteloos.

Hieronder volgt het programma 1987/1988 (wijzigingen voorbehouden).

29 aug. 1987 - Preek over Mt. 8, 1-4 door Ruud Ganzevoort.

Lezing door drs. H. Smit 'Het Godsbeeld van H. Kushner'.

26 sept. 1987 - Lezing door drs. P. van Kampen 'Iets over de Islam'. Preek over Gen. 28, 20-22 door Mark Janssens

24 okt. 1987 - Preek over Zd 7 door Jan Winter.

Lezing door drs. W. G. Rietkerk 'Bespreking van „Pastoraat in pneumatologisch perspectief” van dr. J. J. Rebel'.

28 nov. 1987 - Exegesedag (i.s.m. NGS) over 2 Sam. 7 o.l.v. drs. H. de Jong.

16 jan. 1988 - Preek over Jes. 10, 5-12 door Willem van der Vegt.

Lezing door drs. O. Mooiweer 'Bespreking van „Heilsgeschiedenis en prediking” van dr. C. Trimp'.

13 febr. 1988 - Preek over Hd 16, 14-15 door Dick Lagewaard.

Lezing door drs. H. de Jong 'Het beroep van de evangelisten op de OT-ische profetie, toegespitst op Zach. 12-14'.

19 maart 1988 - Preek over Zd 40 door Lia Janssens.

Lezing door drs. H. Smit 'Iets over de betekenis van A. Janse'.

16 april 1988 - Preek over Pred. 7, 15-22 door Fred Blokhuis.

Lezing door drs. O. Mooiweer 'Wat kunnen wij vandaag met de Dordtse Leerregels?'.

27-29 mei 1988 Lezing door ds J. M. Mudde 'Evangelisatie in de Ned. Geref. Kerken'.

Preek over Openb. 20, 1-10 door Gijs Bronsveld.

Ziekte van ds Sanz

Langs deze weg willen we u vragen, in uw gebeden, mee te leven met onze predikant ds Juan Sanz. Zoals u zult weten is hij de predikant van Rijswijk, die in Madrid woont en werkt voor het Spanje-werk. Voor de ondersteuning van de Spaans sprekende broederschap is ds Sanz' werk van grote waarde. Helaas heeft hij al geruime tijd ernstige lichamelijke klachten, die hem veel pijn en moeite veroorzaken. De nieren en de urinewegen functioneren maar ten dele.

Eigenlijk is een dubbele operatie noodzakelijk. Maar de arts die hem behandelt kijkt daar zorgelijk tegenaan, in verband met een algemene lichaamszwakte. Men doet nu wat maar mogelijk is om hem te laten aansterken en dan in september te opereren.

Gelukkig weten we, dat velen in onze kerken met het Spanje-werk meeleven. Mogen we vragen, of dat medeleven nu ook deze werker in Spanje mag gelden?

We zouden het op prijs stellen als u persoonlijk, maar ook in de samenkomsten van de gemeente, wilt bidden of de Here ds Sanz genadig wil zijn en de medische behandeling wil zegenen.

Ds W. Smouter, Rijswijk

Thema-avonden Rotterdam

In de regio Schiedam funktioneert een werkgroep met vertegenwoordigers van de vijf regio-kerken, die zich tot taak heeft gesteld, zg. „Thema-avonden” te organiseren voor gemeenteleden.

Naast versteviging van de kontakten tussen de kerken van de regio onderling is het doel informatie te geven over onderwerpen die in onze tijd bezinning en een christelijke visie vergen.

Het accent ligt op informatie-overdracht. De bedoeling is dat evt. verdere

Kolofon

Redactie:

T. Hoekstra
Drs. H. de Jong
Drs. P. J. van Kampen
Mr. dr. J. Meulink
D. W. L. Milo
Ds. K. Muller
Ds. E. R. Postma
M. J. F. van der Wal

Adres van de redactie:

Ds. K. Muller, Oude Veenscheiding 15, 8446 LC Heerenveen. Tel. 05130-20476.

Kerknieuws/Uit breder kring:

M. J. F. van der Wal, Brugakker 60-17, 3704 RA Zeist. Tel. 03404-61525.

Abonnementen en ledenadm.:

Postbus 84, 3956 ZS Leersum. Telefoon 03434-54288. Gironummer 404945 t.n.v. Geref. Persvereniging Opbouw.

Lidmaatschap Persvereniging:

Aanmelding door overschrijving van min. f25,- contributie.

Abonnementen:

Het aanvragen of opzeggen van abonnementen uitsluitend bij de administratie. Abonnementen kunnen ieder moment ingaan, doch slechts per 31 december eindigen. Opzeggen uiterlijk tot 15 nov.

Abonnementsprijs

(bij vooruitbetaling):
f50,- per jaar of f26,50 per half jaar. Voor studenten f40,- per jaar. Buitenland f70,- per jaar of f95,- per luchtpost.

Advertentieprijs:

45 ct. per mm. Advertenties inzenden tot dinsdagmorgen 10.00 uur.

Advertenties en druk:

Drukkerij „Steenbergen”, Nooitgedacht 3, 3701 AL Zeist. Telefoon 03404-22452. Postbus 244, 3700 AE Zeist.

gedachtenwisseling plaatsvindt op eigen initiatief in de gemeenten. Cassettes en een brochure kunnen hierbij behulpzaam zijn. De opzet is dat twee keer per jaar een serie van 3 à 4 lezingen wordt gehouden waarin diverse kanten van het thema belicht worden.

Tot nu toe zijn aan de orde geweest: „Wat is Ned. Gereformeerd?”, „Leven en dood”, „Christelijke organisaties”, en op stapel staat een serie over geloofsopvoeding-kerkverlating-kerk en jongeren.

Verder zijn er plannen een dergelijke organisatie te stimuleren vooral gericht op jongeren.

Toerusting van de gemeente om een bijbelse visie te ontwikkelen op actuele zaken in kerk en maatschappij staat bij dit alles voorop. (Meer informatie: 010-4123145).

Wij ontvingen deze publikatie, niet zozeer om mensen op te roepen aan deze thema-avonden deel te nemen, als wel het fenomeen zelf, dat alle waardering verdient, onder de aandacht van de kerken te brengen, zodat het wellicht door anderen nagevolgd kan worden. Hartelijk aanbevolen!

*Nu blijf ik bij U voor altijd.
God die mij troost, die bij mij zijt.
Psalm 73:9*

Dankbaar voor alles wat zij voor ons heeft betekend delen wij u mee, dat de Here na een geduldig gedragen ziekte tot Zich heeft genomen onze lieve vrouw en moeder

SOPHIA ADRIAANTJE VAN OMMEN-VOS

op de leeftijd van 36 jaar.

Voorthuizen: Eric G. van Ommen
Evelien
Marcel
Martijn
Hanneke

3781 NJ Voorthuizen, 1 augustus 1987
Harremaatweg 26

De begrafenis heeft plaatsgehad 6 augustus op de Algemene Begraafplaats te Voorthuizen.

Na een moedig gedragen lijden heeft de Heere Zijn kind, onze lieve schoondochter, schoonzus en tante tot Zich genomen

SOPHIA VAN OMMEN-VOS

in de leeftijd van 36 jaar.

*„En mij, hiertoe door U bereid,
opnemen in Uw heerlijkheid.”
Psalm 73:12*

Voorthuizen: D. van Ommen
N. van Ommen-Koele
Oegstgeest: Pim en Elly
Voorthuizen: Wil en Chris
Dick
Oegstgeest: Rob en Wil
Julianadorp: Lia en Aart
Voorthuizen: Gon
Aalden: Joke en Gerard
Alphen a/d Rijn: Harco
Oegstgeest: Ronald en Martine
Neven en nichten

Voorthuizen, 1 augustus 1987

Na een langdurig, geduldig gedragen lijden heeft de HERE, in Zijn ondoorgroendelijke Wijsheid, uit onze familiekring weggenomen, Zijn kind, onze innig geliefde dochter, zuster, schoonzuster en tante

SOPHIA ADRIAANTJE VOS

op de leeftijd van 36 jaar.

Geliefde echtgenote van de heer Eric Gustaaf v. Ommen.
1 Thess. 4:13-18

Middenmeer: A. Vos
P. Vos-Coumou
Den Helder: Aart en Lia
Middenmeer: Johan en Dora
Evert en Joke
Amsterdam: Wilko en Joke
Kamperveen: Agaath en Gerjan

en kleinkinderen

Voorthuizen, 1 augustus 1987

KAMER
te huur in
ENSCHDE

per 1 september.

In studentenhuis nabij de U. T.
Bel: 053-336735.

**Plaats
U
familieberichten
in dit blad!**

Na het overlijden van mijn lieve man, en onze broer en zwager

BEREND GEUCHIES

zijn wij getroost door de vele blijken van medeleven.
Daarvoor willen wij U hartelijk danken.

Namens allen: M. Geuchies-Kok

Wapenveld, Augustus 1987

Binnenkort verschijnt:

Catechismus-catechisatie

deel II-zondagen 25-52 (152 pagina's)

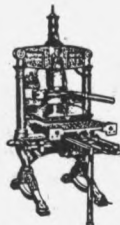
door ds J. H. Velema

Op de linkerpagina staat de (nieuwe) tekst van de Catechismus en minimaal één Bijbelbespreking.
Op de rechterpagina wordt uitleg gegeven van de betreffende Catechismus-zondag in kleine paragraafjes afgesloten met een vraag over het besprokene.
De actualiteit van het oude leerboek blijkt uit de eigentijdse, vaak sterk persoonlijk gerichte toelichting.
Uitstekend materiaal voor die catechisaties waar men de gereformeerde geloofsleer nog direct aan de hand van dit belijdenisgeschrift wil behandelen.

DRUKKERIJ NAARDEN

Postbus 5109, 1410 AC Naarden. Tel. 02159-45208

BIJ GEBOORTE- EN HUWELIJKSKAARTEN
ONTVANGT U EEN AARDIGE ATTENTIE.

drukkers sinds 1901

Drukkerij „Steenbergen”

Nooitgedacht 3 - 3701 AL Zeist - Tel. 03404-22452
Gevestigd sinds 1901

*Boeken, Periodieken en
Handelsdrukwerk*

Neem zelf een abonnement

U hoeft er
niet
(volledig)
achter te staan
om er (toch)
voor te zijn.

☐ kennismakingsnummers

☐ abonnement

Naam:

Adres:

Postcode en plaats:

Sturen naar: Administratie Opbouw (zonder postzegel) Antwoordnummer 38, 3940 ZD Leersum.

**Opbouw
voor mij**